

Razvoj vještina za sklapanje prijateljstava u djetinjstvu

Bradarić, Josipa

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:790969>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za psihologiju

Josipa Bradarić

Razvoj vještina za sklapanje prijateljstava u djetinjstvu

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Jasmina Tomašić Humer

Osijek, 2022.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za psihologiju
Preddiplomski sveučilišni jednopredmetni studij psihologije

Josipa Bradarić

Razvoj vještina za sklapanje prijateljstava u djetinjstvu

Završni rad

Društvene znanosti, polje psihologija, grana socijalna psihologija

Mentor: doc. dr. sc. Jasmina Tomašić Humer

Osijek, 2022.

IZJAVA

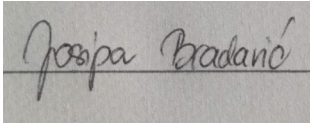
Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao/napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 14.rujna 2022.

Josipa Bradarić,1311028444

Ime i prezime studenta, JMBAG

A rectangular box containing a handwritten signature in cursive script that reads "Josipa Bradarić". The signature is written in dark ink on a light-colored background.

SADRŽAJ

1.UVOD.....	1
2.DJETINJSTVO.....	1
3.PRIJATELJSTVO.....	1
4.PRISTUPI PROUČAVANJU PRIJATELJSTVA.....	2
4.1.Psihološka perspektiva.....	3
5.RAZUMIJEVANJE PRIJATELJSTVA IZ DJEČJE PERSPEKTIVE.....	4
6.RAZVOJ PRIJATELJSTVA KROZ RAZLIČITE PERIODE DJETINJSTVA.....	6
6.1.Dojenačko doba i najranije djetinjstvo.....	6
6.2.Rano djetinjstvo.....	6
6.3.Srednje djetinjstvo.....	7
6.3.1.Period od 6.-9.godine.....	7
6.3.2.Predadolescencija.....	9
6.3.4.Spolne razlike u sklapanju prijateljstva u srednjem djetinjstvu.....	10
7.POTICANJE RAZVOJA SOCIJALNIH VJEŠTINA KOD DJECE.....	12
7.1.Uloga roditelja i škole.....	12
7.2.Tehnika „coachinga“.....	14
8.ZAKLJUČAK.....	15
9.LITERATURA.....	15

Razvoj vještina za sklapanje prijateljstava u djetinjstvu

Sažetak:

Djetinjstvo predstavlja jedno od razvojnih perioda čovjeka, te je podijeljeno u dojenačko doba i najranije djetinjstvo, rano djetinjstvo i srednje djetinjstvo. U razvoju djeteta važnu ulogu ima razvoj socijalnih vještina. U ovome radu naglasak je na vještini sklapanja prijateljstva. Prijateljstva se najčešće promatraju kroz tri perspektive, a kroz ovaj rad istaknut će se psihološka perspektiva koja prijateljstva smatra dijadnim odnosom koji može biti duboke ili površinske strukture. Faktori koji olakšavaju sklapanje i formiranje dječjih prijateljstva su fizička blizina, sličnost i socijalne interakcije sa drugom djecom. U najranijem djetinjstvu djeca ne uspostavljaju prijateljstva, već iskazuju preferenciju s kim će se družiti. U ranom djetinjstvu djeca smatraju prijateljima one s kojima se igraju i koji su im slični. U srednjem djetinjstvu, djeca smatraju prijateljima one s kojima imaju intimnije odnose prožete podrškom i brigom. Spolne razlike u sklapanju prijateljstva počinju se iskazivati već u dobi od 3 godine kada djeca preferiraju istospolna prijateljstva, te se ta preferencija nastavlja do srednjeg djetinjstva. Prijateljstva djevojčica se opisuju kao više intimnim, te su djevojčice sklone dijadnim odnosima, za razliku od dječaka koji preferiraju grupe. Za sklapanje prijateljstva postoje razne strategije, od postavljanja zahtjeva za uključivanjem, uspostave interakcije do uključivanja drugih. Roditelji, odgajatelji i učitelji mogu pomoći djeci pri uspostavi prijateljstava, pružajući podršku i razne savjete.

Ključne riječi: *socijalne vještine, prijateljstvo, djetinjstvo, periodi djetinjstva, spol*

1.Uvod

Sklapanje prijateljstva važna je socijalna vještina. Socijalne vještine predstavljaju „skup naučenih sposobnosti koje omogućuju pojedincu da sudjeluje u interakciji potpuno i prikladno ovisno o kontekstu u kojem se interakcija odvija“ (APA, 2007). Proučavanje socijalnih vještina nije novo područje interesa istraživača, te u skladu s tim podrazumijeva se da ima velik broj nalaza. Iako se načini proučavanja, skupljanja podataka te analiziranja razlikuju, svi se istraživači slažu oko iznimne važnosti socijalnih vještina za dobar razvoj osobe. Još u prošlosti velik broj istraživača bavio se proučavanjem razvoja socijalnih vještina kod djece (Gottman i sur., 1975), a do danas broj istraživanja se povećao kao i interes za proučavanje razvoja vještina za sklapanje prijateljstva u djetinjstvu. Rezultati tih istraživanja mogu biti od pomoći pri daljnjem ispitivanju prijateljstva u djetinjstvu, te između ostalog omogućuju saznanja o tome što djecu zbližava kao prijatelje, kako utječu jedno na drugo tijekom prijateljstva, kakvoću prijateljstva i ishode prijateljstva (Bagwell i Schmidt, 2013).

2.Djetinjstvo

Djetinjstvo obuhvaća period od rođenja do 12.-e godine, te se dijeli na dojenačko doba i najranije djetinjstvo (0-2.g.), rano djetinjstvo (2.-6.g.) i srednje djetinjstvo (6.-11.g.) (Berk, 2015). Čovjek je jedina vrsta sisavaca koja ima period djetinjstva, te se ono često definiralo kao period ovisnosti (Cunningham, 1998). Proučavanje djetinjstva ima dugu povijest koja seže do Aristotela, ali znanstveno proučavanje razvoja djece veže se uz početak 20.stoljeća (Berk, 2015). Prema Boginu (1990) najveća pažnja u ranim istraživanjima usmjerena je na proučavanje ovisnosti djeteta o roditeljima te ponašanje roditelja i ostalih odraslih prema djeci. S obzirom da su najprije roditelji, a potom i ostali odrasli modeli djeci, njihovo ponašanje može pružiti izvore za opširno učenje potrebno kako bi djeca usvojila određene vještine, između ostalog i one za sklapanje prijateljstva koje će im pomoći pri prilagodbi na odrasli život (Bogin, 1990).

3.Prijateljstvo

Postoji jednako mnogo definicija pojma prijateljstva koliko i istraživača koji ga proučavaju (Mikulincer i sur., 2015). Neki navode da je prijateljstvo odnos međusobnog sviđanja gdje se pojedinci sviđaju jedni drugima i vole provoditi vrijeme zajedno (Bukowski i sur., 1996; prema Carter i Nutbrown, 2016). Drugi jednostavnije definiraju prijateljstvo kao simetričan odnos između dvije ili više osoba (Leibowitz, 2018), a neki smatraju da definicija kao i značaj prijateljstva varira ovisno o stupnju socijalnog razvoja osobe (Dunn, 2004; prema

Carter i Nutbrown, 2016). Proučavajući različite definicije prijateljstva, Fehr (1996; prema Mikulincer i sur., 2015) ističe sljedeće značajke koje obilježavaju prijateljstvo: dobrovoljnost, druženje, dugotrajnije postojanje odnosa, međusobno sviđanje i briga.

Generalno, smatra se da prijateljstva ovise o mnogim čimbenicima te se mogu razlikovati ovisno o dobi, spolu, kulturi i drugim varijablama. Razni istraživači se sve više posvećuju ispitivanju važnosti prijateljstva, te posebno ističu važnost prijateljstva u djetinjstvu (Krone i Seonyeong, 2019). Naime, već rođenjem dojenčad doživljavaju emocije i socijalne odnose koji se kontinuirano razvijaju (Krone i Seonyeong, 2019). Tijekom prve tri godine života, mozak se najbrže razvija, djeca upijaju i putem iskustva razvijaju svoje socijalne i emocionalne vještine (Krone i Seonyeong, 2019). Socijalne situacije omogućuju djeci da razviju svoje socijalne vještine, te da ih ne ograničavaju samo unutar obitelji već da imaju interakcije i sa vršnjacima i ostalima. Socijalni odnosi djece tijekom ranog djetinjstva su važni za razvoj socijalnog života u razredu, zajednici, kroz ostatak života, te pomažu pri razvijanju samopoštovanja (Krone i Seonyeong, 2019).

4. Pristupi proučavanju prijateljstva

Prijateljstvo se može promatrati iz psihološke, socijalne i antropološke perspektive. Da bi se shvatila bit sklapanja prijateljstva u djetinjstvu, potrebna je integracija nalaza iz svih područja kako bi se pružilo bogatije, složenije te potpuno shvaćanje prijateljstva (Bagwell i Schmidt, 2013).

Sociološka perspektiva se često usredotočuje na izgradnju kulture prijateljstva, te se na taj način ispituje aktivna uloga koju djeca imaju u vlastitoj socijalizaciji. Sociološke studije prijateljstva također ispituju kako se prijateljstva uklapaju u širu društvenu strukturu i kako čimbenici kao što su spol, rasa i socioekonomski status organiziraju prijateljstva (Bagwell i Schmidt, 2013). Sociološka perspektiva omogućuje da djeca sama definiraju svoje odnose, te se usmjeravaju na te definicije, a ne na zapažanja opažачa. Jedan od ključnih doprinosa sociološkog pristupa proučavanju prijateljstva je u definiranju prijateljstava prema tome kako sama djeca definiraju prijateljstvo (Bagwell i Schmidt, 2013). No, prepuštanje definicije prijateljstva djeci koja se proučavaju ili perspektivi istraživača znači da različite studije ne ispituju nužno isti odnos. Uz to nedostatak je i nedovoljno posvećivanje pažnje na dijadu i različite razine prijateljstva, ali izuzev toga postoji veliki potencijal za razumijevanje mjesta prijateljstva u dječjim društvenim životima sa sociološke perspektive (Bagwell i Schmidt, 2013).

S druge strane antropološka perspektiva, sa oskudnijim istraživanjima o prijateljstvu, prepoznaje djecu kao aktivne agente, odnosno proučava prijateljstvo na osnovu onoga što djeca smatraju prijateljstvom. Proučavajući prijateljstvo, antropolozi izbjegavaju potragu za univerzalnom definicijom prijateljstva i usredotočuju se na to kako se ono pojavljuje u određenim društvenim i kulturnim kontekstima (Bell i Coleman, 1999; prema Bagwell i Schmidt, 2013). Neki antropolozi smatraju prijateljstvo idiomom interakcije (Smart, 1999; prema Bagwell i Schmidt, 2013) ili idiomom afiniteta i zajedništva (Rezende, 1999; prema Bagwell i Schmidt, 2013). Pozivajući se na prijateljstvo u ovim terminima, autori dopuštaju različita shvaćanja prijateljstva među kulturama bez nametanja skupa specifičnih kriterija s kojima bi definirali odnos (Carrier, 1999; prema Bagwell i Schmidt, 2013), što predstavlja najveću prednost antropološke perspektive.

4.1. Psihološka perspektiva

Psihološka perspektiva definira prijateljstvo kao dijadni horizontalni odnos prema kojem su osobe uključene u ovaj odnos ravnopravne, za razliku od drugih dijadnih odnosa poput roditelj – dijete s obzirom da u ovom odnosu postoje razlike među članovima (Bagwell i Schmidt, 2013). Osim toga psiholozi smatraju da je prijateljstvo temeljeno na međusobnoj pažnji ili obostranom sviđanju (Bagwell i Schmidt, 2013). To se potvrđuje činjenicom da kada se osobu pita da opiše prijatelja, u opisu se naglašavaju norme reciprociteta i uzajamnosti. Nadalje, postoje razlike u definiranju prijateljstva koje ovise o dobi osobe, te o mentalnom razvoju osobe. Djeca gledaju na prijatelje kao na osobe s kojima se igraju, a odrasli kao na osobe s kojima ostvaruju intimne odnose. Hartup i Stevens (1997; prema Bagwell i Schmidt, 2013) smatraju da te razlike, povezane sa dobi, odgovaraju dubokoj strukturi prijateljstva i s druge strane površinskoj strukturi. Bit duboke strukture prijateljstva je reciprocitet i intimnost, te je ona relativno nepromijenjena kroz životni vijek. Nasuprot tome, površinska struktura, odnosno interakcije koje se javljaju između prijatelja, mijenjaju se s godinama prema razvojnim zadacima povezanim sa razdobljem u kojem se dijete nalazi (Bagwell i Schmidt, 2013). Na primjer, da bi se moglo reći da je neko prijateljstvo duboke strukture, to prijateljstvo treba obuhvaćati sve značajke ranije navedene, odnosno obuhvaća dobrovoljnost, druženje, dugotrajnije postojanje odnosa, međusobno sviđanje i brigu te uz to osjećaj sigurnosti koji pridonosi stvaranju intimnijeg odnosa (Mikulincer i sur., 2015). S druge strane, prijateljstvo koje je površinske strukture ne obuhvaća sve značajke, te podrazumijeva samo razmjenu interakcije između osoba koje se svakodnevno susreću.

Istraživanja prijateljstva u djetinjstvu najčešće koriste metodu recipročne nominacije i metodu opažanja. Pri zadatku recipročne nominacije od djeteta se traži da imenuje svoje najbolje prijatelje. Metodom opažanja promatra se s kim dijete stupa u odnose, te se postavljaju specifična pitanja o određenom prijatelju kako bi se provjerila razina povezanosti između ispitivanog djeteta i navedenog prijatelja (Bagwell i Schmidt, 2013). Nadalje, smatra se da su prijatelji oni parovi koji recipročno imenuju jedni druge kao najbolje prijatelje (Bagwell i Schmidt, 2013). To znači da je kod psiholoških istraživanja obično fokus na određenim identificiranim parovima prijatelja, što omogućuje usporedbu onih koji se smatraju prijateljima i onima koji se ne smatraju prijateljima.

Proučavajući prijateljstvo, razvojni psiholozi se obično fokusiraju na ishode prijateljstva, poput razvijanja samopoštovanja, pozitivnog osjećaja prema školi i uspjeha u učenju. Ovakva istraživanja identificiraju razlike između djece s prijateljima i bez njih, ispituju učinke odnosa visoke i niske kvalitete te razmatraju kako sudjelovanje u prijateljstvu doprinosi trenutnoj prilagodbi i funkcioniranju trenutno ili prilagodbi i funkcioniranju u bliskoj budućnosti (Bagwell i Schmidt, 2013). Psihološki pristup proučavanju prijateljstva ima i prednosti i nedostatke. Najveća prednost je u tome što način na koji razvojni psiholozi definiraju prijateljstva omogućuje da se promatraju "prava" prijateljstva, u kojima su prisutne norme reciprociteta i uzajamnosti, što dovodi do zaključka da su te norme bitne kako bi prijateljstvo doseglo duboku strukturu i postalo trajno. Međutim, na taj način mogu se zanemariti drugi važni odnosi, primjerice sa obitelji i kasnije partnerima. Naime, djeca mogu mijenjati izbor najboljeg prijatelja iz mjeseca u mjesec, iz tjedna u tjedan ili čak iz dana u dan. Ograničene nominacije mogu uzrokovati da istraživači propuste neka zajednička prijateljstva, a obično se identificiraju samo prijateljstva sa kolegama iste dobi. Drugi nedostatak je da postoji određena nedosljednost u načinu na koji psiholozi koriste riječ prijatelj i kako drugi koriste taj izraz. Na primjer, učitelji i roditelji mogu sve djetetove kolege iz razreda nazivati "prijateljima". Unatoč potencijalnim nedostacima, način na koji psiholozi definiraju prijateljstvo omogućuje istraživanje određenog odnosa koji dvoje ljudi proglašava važnim i značajnim (Bagwell i Schmidt, 2013).

5. Razumijevanje prijateljstva iz dječje perspektive

Prijateljstvo pozitivno utječe na socijalno i emocionalno blagostanje djece i njihova akademska postignuća (Wentzel, Jablansky i Scalise, 2018; prema Afshordi i Liberman, 2021). Unatoč brojnim istraživanjima o prijateljstvu i njegovim dobrobitima, znatno se manje

istraživanja usredotočuje na to kako ga djeca konceptualiziraju. Odnosno: kako izgleda pojam prijateljstva u ranom djetinjstvu? Konkretno, što djeca predškolske dobi (od 3 do 6 godina) razumiju o prijateljstvu? Ovo je važno pitanje: budući da djeca imaju samo ograničeno djelovanje i izbor u svojim krugovima socijalizacije, koncepcija prijateljstva male djece mogla bi se, teoretski, jako razlikovati od odraslih. Nadalje, dječje znanje o prijateljstvu ima funkcionalne prednosti; sposobnost prepoznavanja prijateljtava vjerojatno leži u temelju brojnih društvenih prosudbi koje djeca donose u svojim interakcijama s vršnjacima. Odluke kome vjerovati, koga izbjegavati, s kime surađivati, koga podržati i još mnogo toga, oslanjaju se na razumijevanje obrazaca pripadnosti ili nesklonosti koji postoje među pojedincima. Na primjer, dijete može zaključiti koji su ljudi potencijalno dobri suradnički partneri, a koje treba izbjegavati (Afshordi i Liberman, 2021).

Sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća došlo je do porasta interesa za dječje razumijevanje prijateljstva, te se metodom intervjua nastojalo istražiti što za djecu znači prijateljstvo (Afshordi i Liberman, 2021). Na samom početku, Selman (1981; prema Afshordi i Liberman, 2021), sugerirao je da djeca u dobi od šest godina prijateljima smatraju one s kojima se privremeno igraju zajedno. Od tada, djeca se počinju fokusirati na zajedničke preferencije i suradnju, no tek u ranoj adolescenciji djeca doživljavaju prijateljstva kao odnose prožete uzajamnom podrškom i intimnošću. Međutim, ovi nalazi dobiveni su na temelju analize odgovora djeca školske dobi. Naime najviše se pažnje posvećuje upravo djeci školske dobi s obzirom da su tada djeca najviše okružena vršnjacima te tada sklapaju prijateljstva (Afshordi i Liberman, 2021). Nadalje, istraživanjem autori su izdvojili tri faktora koja su nužna kako bi se prijateljstvo u djetinjstvu sklopilo – blizina, sličnost i socijalne interakcije. Provođenje vremena u fizičkoj blizini s drugom osobom vrlo je važno za prijateljstvo (Newcomb i Bagwell, 1995; prema Afshordi i Liberman, 2021). Dakle, fizička blizina se identificirala kao jedna od glavnih komponenti dječjeg prijateljstva. Međutim, dječje razumijevanje blizine navelo je istraživače da sugeriraju da je dječje poimanje prijateljstva plitko i povezano s određenim epizodama bliske igre (Selman, 1981; prema Afshordi i Liberman, 2021). Sljedeći faktor kako bi se prijateljstvo sklopilo je sličnost, te iako sam po sebi ne mora značiti da će se uspostaviti trajno prijateljstvo u ranom djetinjstvu između djece samo zato što su slična, ipak služi kao jedna od komponenta potrebna za razvoj prijateljstva kasnije u odrasloj dobi. Posljednji faktor koji je važan za sklapanje prijateljstva su socijalne interakcije, odnosno interakcije koje su prosocijalne i podržavajuće. Djeca koja se smatraju prijateljima dijele resurse, pomažu si i podržavaju jedni druge (Newcomb i Bagwell, 1995;

prema Afshordi i Liberman, 2021). Klasične studije o konceptima prijateljstva pokazuju da djeca prepoznaju i spominju važnost podrške i pomoći kada karakteriziraju prijateljstvo (Afshordi i Liberman, 2021).

6. Razvijanje prijateljstva kroz različite periode djetinjstva

Prijateljstvo se može razviti već u ranoj dobi, te u prilog tome Selman (1981; prema prema Niffenegger i Willer, 1998) sugerira da do 4. godine većina djece počinje komunicirati s roditeljima i drugom djecom i odraslima, te se počinju stvarati prijateljstva. Prema Niffenegger i Willer (1998) mala djeca sklapaju prijateljstva iz raznih razloga, te je veća vjerojatnost da će mala djeca postati prijatelji ako su u stanju uspješno razmjenjivati informacije, uspostaviti zajedničke aktivnosti i upravljati sukobima. Međutim, način na koji je prijateljski odnos zamišljen mijenja se tijekom djetinjstva i adolescencije (Burlison i Samter, 1990; prema Niffenegger i Willer, 1998). No, trajno prijateljstvo ima određenu sposobnost da prebrodi razvojne promjene, raste i mijenja se unutar odnosa, te još uvijek zadovoljava potrebe svih uključenih u odnos (Niffenegger i Willer, 1998).

6.1. Dojenačko doba i najranije djetinjstvo (0.-2.g.)

Stadij novorođenčeta počinje rođenjem i traje do pojave artikuliranog govora. U ovoj prvoj fazi, dojenče je potpuno ovisno o odrasloj osobi za zadovoljenje tjelesnih potreba, te razvija potrebu za nježnošću - za nježno prilagođenom zaštitnom njegom u neposrednim situacijama (Sullivan, 1953; prema Buhrmester i Furman, 1986). Sullivan (1953; prema Buhrmester i Furman, 1986) smatra da tjeskoba kod majki može imati veliki utjecaj na djetetove interakcije, te može dovesti i do zastoja u razvoju i nesigurne privrženosti. U ovom periodu dijete ne uspostavlja prijateljstva, a metodom opažanja se promatra koga dijete preferira, odnosno s kime preferira uspostavljati interakciju (Mikulincer i sur., 2015).

6.2. Rano djetinjstvo (2.-6.g.)

Faza ranog djetinjstva počinje oko 2 godine i traje do vremena kad djeca krenu u školu. U ovom periodu javlja se potreba za interesom i sudjelovanjem značajne odrasle osobe u djetetovoj igri (Sullivan, 1953, prema Buhrmester i Furman, 1986). Ova potreba nastavlja se tijekom života kao želja za zajedničkim druženjem u aktivnostima obostranog interesa i uživanja. Naime, u dobi od tri godine riječ prijatelj se pojavljuje u vokabularu djeteta (Mikulincer i sur., 2015). Tijekom ranog djetinjstva roditelji su ključni prijatelji u igri, te iako se djeca ove dobi također igraju s vršnjacima i braćom i sestrama, mala djeca izrazito

preferiraju interakcije s roditeljima. Ako su roditelji nemarni prema svojim ulogama razigranih suputnika, njihova djeca se mogu povući i započeti samostalno igranje (Buhrmester i Furman, 1986). Djeca koja idu u vrtić, uspostavljaju interakcije sa drugom djecom te se metodom opažanja promatra s kime dijete najčešće uspostavlja interakcije. Prijateljima se smatraju ona djeca koja se igraju zajedno, dijele igračke i hranu (Mikulincer i sur., 2015). Kada krenu u predškolu, u dobi od 5-6 godina prijateljstvo se osim metodom opažanja ispituje normom recipročnosti, te djeca imenuju prijateljima one s kojima se najviše igraju i družu (Mikulincer i sur., 2015). Roditelji i odgojitelji uočavaju da u ovom periodu djetinjstva postoje jasne razlike između prijatelja i poznanika (Mikulincer i sur., 2015). Naime, prijatelji su više ekspresivni, odnosno smiju se, pričaju i gledaju više jedni druge, igraju se kompleksnije igre te kada se sukobe, rješavaju sukob međusobno i nastavljaju se igrati (Mikulincer i sur., 2015). Kroz odnos roditelj-dijete djeca prvo uče asimetričnu razmjenu u odnosima. Djeca uče da njihove potrebe više nisu bezuvjetno zadovoljene kao što su bile u najranijem djetinjstvu i da se ispunjenje potreba dodjeljuje ovisno o primjerenosti ponašanja (Buhrmester i Furman, 1986). Ovo je faza u kojoj se strah prvi put pojavljuje kao socijalizacijski utjecaj, pri čemu se koriste kazne i povlačenje ljubavi roditelja kako bi ispunili zahtjeve (Buhrmester i Furman, 1986). Što se tiče faktora bitnih za sklapanje prijateljstva, djeca u ovoj dobi shvaćaju da fizička blizina, odnosno da osobe koje su se slučajno našle u blizini jedna druge nisu nužno prijatelji. Korištenje sličnosti za odabir socijalnih partnera počinje rano u razvoju pa tako trogodišnjaci preferiraju one koji imaju sličan izgled kao oni, zaključuju da će osobe istog spola ili iste rase biti prijatelji za razliku od onih koji su različitog spola ili rase (Lieberman i Shaw, 2019; prema Afshordi i Liberman, 2021). Također, smatraju da su prijatelji s onima koji njima pružaju pomoć i podršku, te se nužno ne osjećaju obaveznim pomoći svojim prijateljima (Afshordi i Liberman, 2021).

6.3.Srednje djetinjstvo (6.-11.g.)

Srednje djetinjstvo, prema Buhrmester i Furman (1986) može se još podijeliti na doba koje traje od šeste do devete godine, te na predadolescenciju koja traje od devete do 12.-e godine. Kroz srednje djetinjstvo djeca na faktore bitne za sklapanje prijateljstva gledaju na isti način. Dakle znaju da fizička blizina ne znači prijateljstvo, te razlikuju između izbora da se igraju s nekim i kad im se dodijeli mjesto pored nekog, te izjavljuju da je prvo relevantnije za prijateljstvo (Afshordi i Liberman, 2021). Sljedeći faktor je sličnost, te zapravo tek sa 8 godina djeca jasno navode da je sličnost važno obilježje prijateljstva i kasnije u starijoj dobi sklapaju prijatelje koji dijele slične karakteristike kao i oni sami (Hartup, 1996; prema

Afshordi i Liberman, 2021). Za razliku od djece u ranom djetinjstvu, djeca u srednjem djetinjstvu uviđaju da osim što njima prijatelj pomaže i oni trebaju tu pomoć i podršku uzvratiti (Afshordi i Liberman, 2021).

6.3.1. Period od 6.-9.godine

Polazak u školu kritično je i potencijalno stresno vrijeme za mnogu malu djecu, a prijelaz u školu označava ulazak u školski sustav i određeni skup novih institucionalnih i društvenih praksi (Dockett i Perry, 2004; prema Danby i sur., 2012). Glavne promjene za djecu uključuju učenje o novom okruženju i uključivanje u različita društvena iskustva, a tijekom kritičnog vremena prijelaza, utvrđeno je da odnosi podrške s roditeljima, učiteljima i vršnjacima ublažavaju fazu prilagodbe (Brooker, 2008; prema Danby i sur., 2012). Konkretno, imati prijatelje smatra se neposrednom koristi, te nudi bolje dugoročne rezultate za prilagodbu u školi i društvene odnose (Petriwskyj, Thorpe i Tayler, 2005; prema Danby i sur., 2012). Danby i suradnici (2012) istražili su koje tehnike bi mogle pomoći djeci kako bi ostvarila prijateljstva. Koristeći se interakcijskim fokusom utemeljenim na sociološkim shvaćanjima djece kao aktivnih sudionika u društvenim interakcijama, autori su uvidjeli da ukoliko djeca slijede i aktivno primjenjuju sljedeće tri strategije doći će do formiranja prijateljstva. Najprije ove strategije se koriste pri polasku u školu, ali njihova primjena je adekvatna i za sklapanje prijateljstva u kasnijim periodima života. Prva strategija je upućivanje zahtjeva, odnosno djetetu treba predložiti da zatraži ulazak u interakciju koja se odvija. Iako ova strategija djeluje izravno, zapravo je složen zadatak koji obuhvaća razumijevanje organizacije vršnjačkih odnosa i komunikacije u društvenom kontekstu. Druga strategija koja se pokazala korisnom je zajednička interakcija i suradnja oko određene radnje primjerice za vrijeme pauze. Naime, sudjelovanje u planiranju igre predstavlja ozbiljnu aktivnost koja gradi prijateljstva i dovodi do druženja. Posljednja strategija je uključivanje drugih. Potrebno je da djeca promatraju i identificiraju što se događa oko njih, te da uključe druge u interakcije ukoliko je netko izostavljen (Danby i sur., 2012).

Djeca u dobi od 6-9 godina identificiraju određenu djecu kao prijatelje i drugačije komuniciraju s prijateljima od onih koji nisu prijatelji. S djecom u najranijem i ranom djetinjstvu prijateljstvo se ne ogleda u jeziku, već u vremenu koje provode zajedno u zajedničkoj aktivnosti. Na početku osnovne škole, u nižim razredima djeca uglavnom biraju prijatelje koji su im slični i koji dijele njihove interese (Gurian i Pope, 2011). U ovoj dobi djeca postaju sve više grupno orijentirana, a najomiljenija djeca su ona koja mogu upravljati

društvenim odnosima unutar grupe i razmišljati o aktivnostima koje su zabavne. Grupe odražavaju većinu problema koji postoje u svim društvenim odnosima poput uključivanja/isključivanja osobe u grupu, konformizam, neovisnost, strah od odbijanja i slično (Gurian i Pope, 2011). S polaskom u školu i druženje s drugom djecom postaje sve željenije. Sposobnost uključivanja u skladne odnose igre s vršnjacima zahtijeva da djeca svladavaju još jedan oblik društvenog odnosa – egalitarni odnos razmjene za razliku od asimetričnog kojeg su usvojili u ranom djetinjstvu (Buhrmester i Furman, 1986). U ovoj vrsti odnosa oba djeteta imaju relativno jednak status moći te nisu posebno zainteresirani ili sposobni paziti na potrebe drugih (Selman, 1980; prema Buhrmester i Furman, 1986). Iako postoji inherentna usredotočenost na sebe, djeca ipak moraju ovladati vještinama suradnje, kompromisa i natjecanja kako bi se uspješno integrirali u njihove vršnjačke grupe za igru (Piaget, 1965; prema Buhrmester i Furman, 1986). Dok se sve više socijaliziraju sa vršnjacima, djeca postaju sve svjesnija razlika među djecom u izgledu, kompetencijama, obiteljskom podrijetlu i društvenim vještinama (Ruble, Parsons i Ross, 1976; prema Buhrmester i Furman, 1986). Te razlike služe kao mjerila pomoću kojih se odlučuje hoće li neko dijete biti uključeno u igru ili ne, odnosno pojavljuje se društvena hijerarhija i postavljaju se jasne granice unutar grupe prijatelja kako bi se znalo tko pripada kojoj grupi. Zbog procesa takve vršnjačke evaluacije, djeca stječu potrebu za prihvaćanjem od strane vršnjaka, zajedno sa strahom od isključivanja. Osim toga maloljetničko doba je vrijeme kada se osjećaj vlastite vrijednosti smanjuje pod sve većim utjecajem statusa u društvu vršnjaka (Buhrmester i Furman, 1986).

6.3.2. Predadolescencija (9.-12.g.)

Za Sullivana (1953; prema Buhrmester i Furman, 1986), predadolescencija je važna prekretnica u općem razvoju djeteta, kada se javljaju potreba za intimnom razmjenom i prijateljstvom. Dvije snažne motivirajuće sile iza potrebe za intimnošću su iskustvo ljubavi i izbjegavanje samoće (Buhrmester i Furman, 1986). Ključni cilj potrebe za intimnošću je istospolni prijatelj ili prijatelj koji je sličan po godinama, podrijetlu i interesima. Ove prijateljske veze karakterizira intenzivna bliskost temeljena na opsežnom povjeravanju i iznošenju osobnih detalja (Buhrmester i Furman, 1986). Predadolescentna prijateljstva predstavljaju značajan napredak od dječjeg ovladavanja osobnih odnosa, te ta prijateljstva nisu samo prototip prijateljstva odraslih, ali su i ključni temelj na kojima se grade romantični, bračni i roditeljski odnosi (Piaget, 1965; prema Buhrmester i Furman, 1986). Za razliku od egocentrične orijentacije na razmjenu u maloljetničkom razdoblju, u ovom periodu razmjena je usmjerena na odnose u kojima djeca vjeruju da, poboljšavajući dobrobit svojih prijatelja,

moгу podići svoje odnose na višu razinu bliskosti i privrženosti, što je na dobrobit svakog sudionika. Također u ovom periodu, osim uspostavljanja suradničkih odnosa razvijaju se određene socijalne kompetencije, poput reguliranja emocija, prepoznavanja tuđih emocija i prilika za uključivanje u odnos, te se i dalje mogu pojaviti egocentrični napadi (Buhrmester i Furman, 1986). Naime, ponekad djeca moraju žrtvovati osobne potrebe za dobrobiti svojih prijatelja, a da bi to učinili djeca moraju moći vidjeti iz perspektive svojih prijatelja i u potpunosti shvatiti njihove potrebe, te uvidjeti kakav utjecaj će vlastito djelovanje imati na druge (Selman, 1980; prema Buhrmester i Furman, 1986). Imati prijatelje također čini da se djeca osjećaju važnom jednostavno zato što su drugima važna. Ovo iskustvo može biti veliki poticaj nečijem osjećaju osobne vrijednosti. Iako predadolescenti i dalje žele grupno prihvaćanje, poštovanje bliskog prijatelja može nadoknaditi donekle nedostatke javnog statusa. Dobro intimno prijateljstvo ima psihoterapijsku funkciju, jer ono daje osjećaj privrženosti, podrške i ljubavi te može djelomično ili u potpunosti otkloniti određene razvojne zastoje koji proizlaze iz nedostataka u ranijim odnosima s roditeljima i vršnjacima (Buhrmester i Furman, 1986). Primjerice, ti nedostaci mogu dovesti do toga da dijete bude izolirano, omalovažavano ili izopćeno (Buhrmester i Furman, 1986). Iskustva koja su doživjeli u ranom djetinjstvu može nadomjestiti intimno prijateljstvo s obzirom da će ih netko saslušati, biti u njihovom društvu, pokazati im da se njima sviđaju te na taj način će se dijete početi osjećati kao dio grupe, kao da pripada i da nije bitno što se ne sviđa svakom djetetu dok ima one kojima se sviđa (Buhrmester i Furman, 1986). U dobi od 10 do 12 godina formiraju se klike, te se djeca više orijentiraju prema svojim vršnjacima nego prema roditeljima. Klike se mogu temeljiti na izgledu, atletskim sposobnostima, akademskim postignućima, društvenom ili ekonomskom statusu, talentu, sposobnosti privlačenja suprotnog spola ili naizgled sofisticiranosti (Gurian i Pope, 2011). Kada klike postanu agresivne, mogu postati bande. Važnost klika dostiže vrhunac u srednjoj školi jer odnosi s vršnjacima i prihvaćanje povećavaju obiteljske odnose, a zatim se smanjuju u srednjoj školi (Gurian i Pope, 2011).

Količina vremena provedenog s prijateljima najveća je tijekom srednjeg djetinjstva i adolescencije (Gurian i Pope, 2011). Tinejdžeri provode gotovo trećinu budnog vremena u društvu prijatelja. Većina adolescenata odmiče se od oslanjanja na obitelj i roditelje te razvija bliske veze s prijateljima (Gurian i Pope, 2011). Dok se prijateljstva male djece uglavnom temelje na druženju, starija djeca prijavljuju više razine samootkrivanja ili dijeljenja osobnih misli i osjećaja u svojim prijateljstvima. Adolescenti prepoznaju i cijene složenost ljudskih

odnosa te na prijateljstvo gledaju kao na snažnu i stabilnu vezu koja se gradi i traje tijekom vremena (Gurian i Pope, 2011).

6.3.4. Spolne razlike u sklapanju prijateljstva u srednjem djetinjstvu

Spol je društvena kategorija koja nadmašuje ostale kao organizator prijateljstava (Crosnoe, 2000). Obrasci dječjeg prijateljstva posebno pokazuju izražene podjele po spolu tijekom srednjeg djetinjstva, što ima implikacije na djecu koja se pridržavaju rodno primjerenog ponašanja. Iako vrlo mala djeca mogu započeti prijateljstva sa djecom suprotnog spola, općenito u dobi od 3-4 godine radije se igraju s istospolnim vršnjacima (Epstein i sur, 2001; prema Morrow, 2006.), te odvajaju aktivnosti prema spolu i kažnjavaju pokušaje međuspolne interakcije (Maccoby 1998; prema Crosnoe, 2000). Odvajanjem u istospolne skupine djeca razvijaju i štite svoj rodni identitet. Takav bi im proces mogao pomoći da nauče rodna pravila društva, ali također stvara kulturu suprotstavljanja između dječaka i djevojčica (Crosnoe, 2000). Grupe prijateljstva za djevojčice obično su manje i ekskluzivnije od grupa dječaka. Unutar grupa djevojčice daju prioritet bliskosti i otkrivanju, dok dječaci obično ističu zajedničke aktivnosti i status. Djelomično zbog ovih razlika, djevojčice na svoja prijateljstva gledaju intenzivnije od dječaka, a prijateljstva između djevojčica karakterizira veća sličnost u ponašanju i stavovima (Kuttler, La Greca i Prinstein 1999; prema Crosnoe, 2000). Ipak, čini se da su dječaci podložniji negativnim utjecajima prijatelja od djevojčica. Općenito, rodne razlike u prijateljstvu odražavaju različiti socioemocionalni razvoj dječaka i djevojčica, koji oblikuje muško-ženske odnose u odrasloj dobi (Maccoby 1998; prema Crosnoe, 2000). Međuspolna prijateljstva se javljaju, ali obično nisu javna kao istospolna, odnosno ukoliko se razvije prijateljstvo između dječaka i djevojčica oni će se družiti bez da ih drugi prijatelji vide (Fagot 1994, prema Crosnoe, 2000). Neki istraživači raspravljaju o tome odražavaju li ta prijateljstva zdravu slobodu interakcije ili nedostatak društvenih vještina što dovodi do odbacivanja od strane istospolnih skupina. Kovacs, Parker i Hoffman (1996; prema Crosnoe, 2000) razjasnili su ovo pitanje izvještavanjem da međuspolna prijateljstva u osnovnoj školi ukazuju na razvojne probleme samo kada su jedino djetetovo prijateljstvo, te da djeca koja najbolje funkcioniraju uživaju i u istospolnim i međuspolnim prijateljstvima. Dječaci imaju više problema od djevojčica u prilagodbi na međuspolna prijateljstva, uglavnom zato što im nedostaje iskustva s intimnošću koju djevojčice unose u prijateljstva, te stoga i dobivaju veću potporu od djevojčica (Kuttler i sur. 1999; prema Crosnoe, 2000).

Mogu se ponuditi dva objašnjenja za činjenicu da se društvene interakcije dječaka i djevojčica javljaju uglavnom u različitim spolnim skupinama (Eder i Hallinan, 1978). Prvo objašnjenje temelji se na razlikama u broju sudionika u igrama dječaka i djevojčica. Činjenica da dječaci i djevojčice preferiraju različite aktivnosti u igri može biti dijelom zbog roditelja, učitelja, i povećane grupe vršnjaka za sudjelovanje u odgovarajućim aktivnosti (Mischel, 1970; prema Eder i Hallinan, 1978). Ova razlika u preferencijama igre mogla bi se objasniti i tendencijom da djeca cijene one stvari koje su u skladu s njihovim samopoimanjem sebe kao muške ili ženske osobe, te stoga preferiraju one igre koje smatraju tipičnim za muške ili ženske aktivnosti (Kohlberg, 1966; prema Eder i Hallinan, 1978). Drugo, djevojčice se više bave intimnim ponašanjem, odnosno dijele intimne informacije za razliku od dječaka i dijada je pogodna za intimno ponašanje. Prema Simmelu (1950; prema Eder i Hallinan, 1978), intimni razgovori se češće odvijaju u dijadama nego u većim grupama. Djevojčice imaju veći osjećaj sigurnosti u dijadi kada govore o intimnim temama, budući da tada samo jedna osoba zna njihove intimne informacije i ima informacijsku moć, što je manje prijeteće za razliku od toga da grupa posjeduje intimne informacije (Altman i Taylor, 1973; prema Eder i Hallinan, 1978). Oba objašnjenja za spolne razlike navode na činjenicu da veličina dječjih grupa predlaže da su dijadaska prijateljstva djevojčica ekskluzivnija od dječaćkih prijateljstava (Eder i Hallinan, 1978).

Bez obzira na spolne razlike u sklapanju prijateljstva, škola predstavlja jedno od glavnih mjesta gdje se stvaraju vršnjački odnosi te gdje se oblikuju budući društveni identiteti (Pratt i George, 2005). I dječacima i djevojčicama su potrebna prijateljstva koja bi im pomogla u prilagodbi na nove okoline te pri razvoju vlastitog identiteta. Pri polasku u školu i djevojčice i dječaci imaju želju za pripadanjem i uključivanjem u određene grupe vršnjaka, koje mogu izuzetno utjecati na mlade kako pozitivno tako i negativno s obzirom da mogu predstavljati distrakcije prilikom obrazovanja (Pratt i George, 2005). Autori potiču učitelje da pomognu učenicima kako bi se prilagodili jer vlada strah od odbacivanja što nadjačava sve ostale brige, stoga su intervencije za uspostavu adekvatnih vršnjačkih odnosa nužni i kod djevojčica i kod dječaka jer će pridonijeti kasnijem socijalnom životu i prilagodbi (Pratt i George, 2005).

7.Poticanje razvoja socijalnih vještina kod djece

Krone i Yu (2019) smatraju da djeca često prijatelje identificiraju kao one pojedince koji rade ono što dijete želi, koji daju kada dijete uzima, koji imaju slična očekivanja, koji

dijele zajedničke aktivnosti. Također navode kako roditelji te odgojno-obrazovne ustanove mogu pomoći djeci pri sklapanju prijateljstva.

7.1.Uloga roditelja i obrazovnih ustanova

Hoće li prijateljstva iz djetinjstva postati ona koja postaju trajna prijateljstva može se temeljiti na raznim prilikama. Naime, roditelji se mogu potruditi da se njihova djeca uključe u aktivnosti koje potiču razvoj prijateljstva. Od organiziranja zajedničkog vremena za igru, preko sudjelovanja u organiziranim aktivnostima, do pružanja modela prijateljskog ponašanja, do jednostavnog osiguravanja da djeca imaju vremena za igru, roditelji mogu odigrati sastavnu ulogu u pružanju djeci prilike za razvoj prijateljstva. Stoga bitno je da roditelji daju do znanja svom djetetu da smatraju prijateljstva važnima i vrijednima truda, trebaju poštovati društveni stil djeteta, trebaju pronaći praktične načine na koje mogu pomoći svom djetetu da napravi mjesta u svom životu za boravak s drugom djecom (Gurian i Pope, 2011). Iako se neki roditelji ponekad mogu osjećati kao da su previše nasilni usvajanjem takvih strategija, jedno od ranijih istraživanja pokazuje da djeca koja su bila bolje društveno prilagođena imaju roditelje koji su više uključeni u društvene aktivnosti svoje djece (Gurian i Pope, 2011). Ako dijete ima problem s prijateljem, treba ga se potaknuti na razgovor o tome i zajedničko smišljanje mogućih načina rješavanja sličnih u budućnosti (Gurian i Pope, 2011). Važno je pomoći djetetu da se nosi sa situacijom na pozitivan način, a također i da mu se pomogne da razumije vlastite reakcije i osjećaje. Ako je dijete bilo zadirkivano, pomoći mu da isplanira dobre načine reagiranja u budućnosti i pokazivanje suosjećanja ako je dijete uzrujano, pomoći će djetetu da se nosi adekvatno sa situacijom (Gurian i Pope, 2011). Igranje uloga u tipičnim situacijama i razvijanje prilagodljivih načina reagiranja na zadirkivanje su od velike pomoći. Općenito, upoznavanje prijatelja svog djeteta i uključenost te pokazivanje interesa za društveni život svoje djece ima samo koristi za djecu te im pomaže pri uspješnom sklapanju i održavanju prijateljstava (Gurian i Pope, 2011).

Prilika za razvoj prijateljstva također se može poticati u formalnijim okruženjima kao što su škole, vrtići i ustanove za skrb o djeci. Kao što Burk (1996; prema Niffenegger i Willer, 1998) sugerira, učitelji/odgojitelji trebaju olakšati razvoj psihološki sigurnog okruženja koje promiče pozitivnu socijalnu interakciju te uvesti interakcije koje će biti vrlo pozitivne i doprinijeti razvoju trajna prijateljstva. To se može postići u prosocijalnom okruženju. Kako Beatty (1994; prema Niffenegger i Willer, 1998) sugerira, prosocijalno okruženje je ono u kojem učitelji/odgojitelji i djeca pokazuju ponašanja poput empatije, velikodušnosti, suradnje

i brige i gdje se mala djeca potiču da izraze ta ponašanja. Ove karakteristike i ponašanja pomažu ljudima da se slažu (Beatty, 1994; prema Niffenegger i Willer, 1998). Učitelji/odgojitelji mogu poticati pozitivne odnose s vršnjacima i kroz interakciju s djecom i kroz aktivnosti koje pružaju djeci (Kemple i Hartle, 1997; prema Niffenegger i Willer, 1998). Stoga, predškolske ustanove i programi ranog obrazovanja mogu pružiti pozitivnu klimu u kojoj se prijateljstva potiču i vrednuju, gdje se identificiraju i modeliraju odgovarajuća ponašanja za razvoj prijateljstva i gdje djeca imaju priliku razviti veze s drugom djecom koja mogu postati doživotni prijatelji (Niffenegger i Willer, 1998). Osim toga, ukoliko je potrebna individualna pomoć to se može ostvariti putem treninga socijalnih vještina. Za grupne intervencije u učionici programi rješavanja sukoba uče djecu alternativnim načinima rješavanja problema kroz vršnjačke savjetnike ili tehnike pod nadzorom odraslih, suradničko učenje, kooperativni zadaci i igre ili "sustavi prijatelja" mogu potaknuti saveze i potaknuti pozitivne interakcije vršnjaka, jačanje odgovarajućih društvenih vještina može poboljšati društvenu interakciju socijalno nevoljnog djeteta (Gurian i Pope, 2011).

Osim što imaju mnoge benefite, prijateljstva imaju i svoje mane. Naime kvaliteta prijateljstva je važna. Dobro poznati učinak "pritiska vršnjaka" iako pozitivan za mnoge, može imati i negativne posljedice (Gurian i Pope, 2011). Djeca koja se povezuju s prijateljima koji sudjeluju u asocijalnom ponašanju također su u opasnosti da se upuste u ovu vrstu ponašanja (Gurian i Pope, 2011). Asocijalni prijatelji nisu dobri uzori. Naučiti se nositi s vršnjačkim pritiskom, konkurencijom i razlikama nužan je dio razvoja (Gurian i Pope, 2011).

7.2. Tehnika „coachinga“

Postoje različite intervencijske procedure kako bi se pomoglo nepopularnoj djeci da ih vršnjaci prihvate. One uključuju pozitivno jačanje željenog društvenog ponašanja, modeliranje učinkovitog društvenog ponašanja i smještanje djece u grupe za suradničke aktivnosti (Asher i Hymel, 1986). „Coaching“ kao jedna od metoda intervencije dobiva sve veću podršku od 1980-ih (Asher i Hymel, 1986). Ono obuhvaća pružanje izravnih poduka o vještinama socijalne interakcije kako bi se nepopularnoj djeci pomoglo da nauče uspješnije komunicirati sa svojim vršnjacima. Studije koje procjenjuju učinke podučavanja nepopularne djece u društvenim vještinama imaju nekoliko značajki (Asher i Hymel, 1986). Prvo, djeca koja se podučavaju biraju se pomoću sociometrijskih mjera i obično su među djecom koja se najmanje sviđaju u razredu. Drugo, djeca se podučavaju vještinama za koje je u prethodnim istraživanjima utvrđeno da su u korelaciji s prihvaćanjem u skupini vršnjaka. Treće, metoda

intervencije uključivala je podučavanje djece, kroz razgovor jedan na jedan ili u malim grupama s odraslom osobom, općim konceptima ili principima društvene interakcije. Četvrto, djeci se daje prilike za interakciju ili vježbanje s kolegama iz razreda, obično unutar situacije u kojoj se igra igrice, te ih se potiče da prate svoje interakcije u svjetlu konceptata koji se podučavaju (Asher i Hymel, 1986). Pretpostavka na kojoj se temelji ovaj pristup je da će im poučavanje djece općim principima socijalne interakcije pomoći da se ponašaju na prihvatljiv način u različitim društvenim situacijama. Postupak treniranja usmjeren je na podučavanje četiri široka koncepta ili kategorije međuljudskih vještina: sudjelovanje, komunikacija, suradnja i potvrđivanje ili podrška (Asher i Hymel, 1986). „Coaching“ se usredotočio na tri komunikacijske vještine: postavljanje pozitivnih pitanja, davanje prijedloga ili uputa i davanje izjava podrške. Naime, ovo istraživanje pomoglo je djeci u poboljšanju njihovog socijalnog statusa, no nisu sva djeca imala benefite nakon „coachinga“ stoga su potrebna daljnja istraživanja ove tehnike (Asher i Hymel, 1986). Ove nalaze potvrđuje i novije istraživanje Spence (2003) koje je za rezultate dobilo da strategije „coachinga“ uz modeliranje, probe ponašanja, igranje uloga i povratne informacije omogućuju poboljšanje socijalnih vještina, no samo kratkoročno.

8.Zaključak

Sklapanje prijateljstva ima mnoge benefite za djecu. Ovisno o periodu u kojem se dijete nalazi drugačije će promatrati prijateljstva, stoga u najranijem djetinjstvu osobe s kojima dijete se preferira družiti su roditelji. U ranom djetinjstvu prijateljima smatra one s kojima se najviše igra i koji su mu slični, dok se u srednjem djetinjstvu, uz sličnost i provođenje vremena zajedno, pojavljuje i naglasak na intimnosti. Socijalne situacije omogućuju djeci da razviju svoje socijalne vještine, te da ih ne ograničavaju samo unutar obitelji već da imaju interakcije i sa vršnjacima i ostalima. Mnogi nalazi iskazuju ekonomsku i socijalnu važnost razvoja zdravih odnosa u ranom djetinjstvu, poput pozitivnog osjećaja prema školi, uspjeh u učenju, te razvijanje samopoštovanja (Krone i Seonyeong, 2019). Iako se prijateljstva mijenjaju kako djeca odrastaju, temelj za kasnija prijateljstva i odnose u životu djeca uče u djetinjstvu. Postoje različite tehnike pomoću kojih djeca mogu sklopiti prijateljstva i neće svaka tehnika odgovarati svakom djetetu. Uspješno sklapanje prijateljstva može biti potpomognuto od strane roditelja, odgojitelja i učitelja, no podrška i pomoć odraslih nije nužno uvijek potrebna kako bi se razvilo prijateljstvo.

9.Literatura

- Afshordi, N., i Liberman, Z. (2021). Keeping friends in mind: Development of friendship concepts in early childhood. *Social Development*, 30(2), 331-342.
- American Psychological Association. (2007). Socijalne vještine. U *APA dictionary of psychology*. Preuzeto 8.rujna 2022, s <https://dictionary.apa.org/social-skills>
- Asher, S. R., i Hymel, S. (1986). Coaching in social skills for children who lack friends in school. *Children & Schools*, 8(4), 205-218.
- Bagwell, C. L., i Schmidt, M. E. (2013). What is friendship. U *Friendships in childhood and adolescence* (str. 3-24). Guilford Press.
- Berk, L. E. (2015). Dječja razvojna psihologija. Naknada Slap.
- Bogin, B. (1990). The evolution of human childhood. *Bioscience*, 40(1), 16-25.
- Buhrmester, D., i Furman, W.D. (1986). The changing functions of friends in childhood: A neo-Sullivanian perspective. U *Friendship and social interaction*, (str. 41-62). Springer New York, NY.
- Carter, C., i Nutbrown, C. (2016). A Pedagogy of Friendship: young children's friendships and how schools can support them. *International Journal of Early Years Education*, 24(4), 395-413.
- Crosnoe, R. (2000). Friendships in childhood and adolescence: The life course and new directions. *Social psychology quarterly* 63(4), 377-391.
- Cunningham, H. (1998). Histories of childhood. *The American Historical Review*, 103(4), 1195-1208.
- Danby, S., Thompson, C., Theobald, M., i Thorpe, K. (2012). Children's strategies for making friends when starting school. *Australasian Journal of Early Childhood*, 37(2), 63-71.
- Eder, D., i Hallinan, M. T. (1978). Sex differences in children's friendships. *American Sociological Review* 43(2), 237-250.
- Gottman, J., Gonso, J., i Rasmussen, B. (1975). Social interaction, social competence, and friendship in children. *Child development* 46, 709-718.

- Gurian, A., i Pope, A. (2011). Do Kids Need Friends?. Department od Child and Adolescent Psychiatry.
https://www.lbusd.org/uploaded/5-TOW/Departments/Documents/Counseling/Do_Kids_Need_Friends.pdf
- Krone, M.W., i Seonyeong, Y. U. (2019). Promoting friendship development in inclusive early childhood classrooms: A literature review. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 11(2), 183-193.
- Leibowitz, U.D. (2018). What is friendship? *Disputatio: International Journal od Philosophy*, 10(49), 97-117.
- Mikulincer, M.E., Shaver, P.R., Simpson, J.A., i Dovidio, J.F. (2015). *APA handbook of personality and social psychology, Interpersonal relations (3)*. American Psychological Association.
- Morrow, V. (2006). Understanding gender differences in context: implications for young children's everyday lives. *Children & society*, 20(2), 92-104.
- Niffenegger, J.P., i Willer, L. R. (1998). Friendship behaviors during early childhood and beyond. *Early Childhood Education Journal*, 26(2), 95-99.
- Pratt, S., i George, R. (2005). Transferring friendship: girls' and boys' friendships in the transition from primary to secondary school. *Children & society*, 19(1), 16-26.
- Spence, S.H. (2003). Social skills training with children and young people: Theory, evidence and practice. *Child and adolescent mental health*, 8(2), 84-96.